VYBRANÁ DEMOGRAFICKÁ SPECIFIKA ČESKÉ REPUBLIKY

Dana Hübelová, Petr Chalupa

Abstract

Qualitatively different demographic development occurred in the Czech Republic due to political, cultural and economic changes after 1989. Consequently, the current demographic situation resembles the Western European countries. As the present condition affects future demographic development, the past influenced the present and gave rise to demographic traits described in the article. Some selected economic indicators, e.g. specific development of birth rate, national structure, development of migration balance and more are analyzed in detail.

Keywords: Czech Republic, demographic development, birth rate, mortality, national structure, immigration, population aging

Úvod

Po roce 1989 se populační chování obyvatelstva České republiky postupně přiblížilo stavu, který je možné registrovat v demokratických evropských zemích s tradiční tržní ekonomikou. Dosud patrné odlišnosti demografického vývoje je možné spatřovat jako dozvuky ekonomické a politického situace před rokem 1989 a z ní vyplývajících odlišných sociálních podmínek.

Je třeba si uvědomit, že populační a ekonomický vývoj jsou v symbiotické propojenosti a setrvačnost populačního vývoje se může deformačními ekonomickými procesy projevit až se značným časovým zpožděním. Demografické změny po roce 1989 se vyznačují především rychlou dynamikou. Příčin, které vedly ke změnám demografického chování, je nepochybně ve společnosti celá řada, neboť jak uvádí Kučera „dřívější uniformní způsob života – poměrně krátké období málo diferenciovaných možností vzdělávání, následované sňatkem v mladém věku, brzkým narozením převážně dvou dětí brzy po sobě jako v podstatě jediná možná životní kariéra – byl vystřídán širokou paletou životních příležitostí“ (1994, s. 27).

Teoretická východiska, cíl a metody

V českých zemích je za počátek demografické revoluce, která se svými projevy nacházela na pomezí anglického a francouzského typu, možno považovat již 30. léta 19. století. Ani další demografický vývoj neprobíhal plynule bez vnějšího výraznějšího působení hospodářských, společenských a politických změn.

Pomineme-li nyní mizející vliv první světové války, stále se nápadně projevuje deformace věkové struktury v důsledku světové krize 30. let 20. století. Podobně tak je možné sledovat ve věkové struktuře změnu demografického chování za druhé světové války a změny probíhající díky pronatalitním opatřením z první poloviny 70. let minulého století.

Do roku 1989 byl přirozený demografický vývoj částečně brzděn ekonomickou a politickou situací a záměrnými zásahy státu (Koschin, 2005). Jednalo se například o cílená populační opatření nebo vliv centrálně řízeného národního hospodářství. Lze předpokládat, že s podobnou deformací věkové struktury můžeme počítat i v budoucnosti. Bude se projevovat pokles porodnosti a sňatečnosti a příznivý vývoj úmrtnosti z posledního desetiletí minulého století.

Z výše uvedeného je patrné, že celá řada vnějších faktorů (ekonomická a politická situace, kulturně-společenské a technické změny) podstatně ovlivňují demografické chování obyvatelstva. Pro demografické chování je typická určitá setrvačnost, která se promítá v nejbližší budoucnosti, ale současně obyvatelstvo přejímá vlivy výrazných demografických událostí v minulosti. Souhrn vybraných demografických ukazatelů (stárnutí populace, migrace, etnické změny) se vyznačuje relativně výraznými a dynamickými změnami, které se projevují nejen v současné době, ale budou mít také významné dopady na společnost jako celek v následujících letech.

K problematice demografických změn a stárnutí populace ve vztahu s ekonomickými dopady se nashromáždilo, mimo statistické materiály Českého statistického úřadu (dále ČSÚ) a ekonomických prognóz, poměrně mnoho odborných demografických příspěvků, výzkumů a analýz, např. Rabušic (1995), Kučera, (2002), Rychtaříková (2002), Burcin, Kučera, (2003), Vohralíková, Rabušic (2004), Dufek, Minařík, (2008), Fiala, Lanhamrová, (2007), Koschin, a kol. (2005), Kačerová (2008). Stárnutí populace však není samostatným jevem, ale je podmíněno množstvím celé řady dalších demografických a společenských okolností. Jedná se zejména o růst vzdělanosti (Armstrong, 2002, Koschin a kol., 2007, Vltavská, Fischer, 2009, Fiala a kol., 2009, Langhamrová, 2009) a nabývání důležitosti celoživotního vzdělávání (Vomáčková, 2005). Stále větší významu získává tzv. znalostní společnost (Pomazalová, Drahošová, 2012).

Obecně formulovaným cílem prezentovaného příspěvku je analyzovat dostupné statistické materiály a data vybraných demografických ukazatelů. Dílčím cílem je hledání příčin a důsledků změn daných ukazatelů. Záměrně byly zvoleny takové specifické demografické indikátory, které svojí působností zasahují do širších sfér celé společnosti. Jedná se o:

- stárnutí české populace,
- migrační procesy,
- etnické změny.

V rámci prezentované analýzy bylo metodologicky využito zejména sběru dostupných dat demografické statistiky, jejich deskripce a následné aplikace

v celospolečenských souvislostech se zaměřením na dopady ve sféře sociální a zdravotní, s ohledem na společenské a kulturní změny i sociálně-patologické jevy.

Příčiny a důsledky stárnutí české populace

Od 70. let minulého století se začala ve všech vyspělých zemích prodlužovat délka života starých osob. Jak uvádí Koschin (2004, s. 4), nebylo to nic, co by vzbuzovalo zvláštní pozornost, natož obavy. Právě naopak, prodlužování délky života bylo vnímáno veskrze pozitivně, pouze se začínaly objevovat úvahy na téma, jak delší život naplnit, aby nešlo o pouhé přežívání, ale o plnohodnotnou účast na životě společnosti. Teprve na počátku 90. let 20. stol. se začaly projevovat první ekonomické důsledky – rostoucí náklady na sociální a zdravotní péči o staré osoby. Od té doby se situace nijak radikálně nezměnila, stárnutí vyspělých populací pokračuje, ale z odborného problému se stal už problém politický. Přitom stárnutí populace není z dlouhodobého (historicko)demografického pohledu nic nového. Každý z demografických přechodů v minulosti mohl být uskutečněn právě v důsledku stárnutí populací (viz populační typy z počátku 20. století, jejichž autorem je švédský demograf Sundbärg, podrobněji Langhamrová, 2007).

Důsledkem stárnutí populace se dlouhodobě mění věková struktura obyvatelstva České republiky. V roce 1950 činila složka populace do 14 let (předproduktivní generace) přibližně 24 % obyvatelstva a populace ve věku 65 a více let (postproduktivní generace) pouhých 8 %. V roce 2011 dosáhla hodnota předproduktivní generace 14 %, naopak obyvatelstvo ve věku 65 a více let zaznamenalo značný nárůst až na 15 %. V důsledku uvedených změn ve věkové struktuře dochází současně ke stárnutí populace, což dokazuje hodnota indexu stáří (tab. 1). V roce 1950 činila hodnota indexu 34, v roce 2011 již 110 - tedy na 100 osob populace ve věku 0-14 let připadalo 110 osob ve věku 65 a více let.

Tab. 1: Vývoj počtu obyvatel, věkové struktury obyvatel v letech 1950-2011 a indexu stáří v ČR

Table 1: Development of the population, the age structure of the population (1950-2011) and age index in the Czech Republic

Rok	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Počet obyvatel	8 896 133	9 571 531	9 807 697	10 291 927	10 302 215	10 230 060	10 436 560
0-14 let	24 %	25 %	21 %	23 %	21 %	16 %	14 %
15-64 let	67 %	65 %	66 %	63 %	66 %	70 %	69 %
65 a více	8 %	9 %	12 %	13 %	12 %	13 %	15 %
Index stáří	34	38	57	57	60	85	110

Zdroj: Vlastní zpracování za pomoci dat ČSU, 2012a

Stárnutí populace je vyvoláno především dvěma demografickými procesy:

- 1) snižováním plodnosti,
- 2) snižováním úmrtnosti. Důsledkem snižování plodnosti a úmrtnosti je prodlužující se naděje dožití při narození.

Důvody poklesu plodnosti i úmrtnosti je možné teoreticky vysvětlit:

- a) strukturální změny:
 - vlivem průmyslové revoluce začaly již v 18. století. V této době nastal značný přesun obyvatel z venkova do měst, čímž se mimo jiné velmi výrazně změnilo ekonomické postavení dětí. Zatímco na vesnici děti přispívaly k hospodářskému výsledku rodiny (např. pásly domácí zvířata), ve městě se staly spíše ekonomickou zátěží. Poprvé v historii tak dochází k výraznějšímu snížení plodnosti.
 - od 2. poloviny 20. století narůstá stále více vliv tzv. znalostní společnosti, která klade důraz na uplatnění vysoce kvalifikovaných osob. Znalostní pracovník se může uplatnit jedině tehdy, pokud absolvuje dlouhé a současně průběžné (celoživotní) studium, a to na úkor plození a rození dětí.
 - s poklesem fyzicky náročné práce dochází ke snížení úmrtnosti.
- b) kulturní změny:
 - změny v pořadí hodnot, konkrétně demokratizace, osobní svoboda, náboženská rovnost, rovnost pohlaví nebo přístupu ke vzdělání či rovnost ve stáří vedou ke změně funkce a postavení dětí ve společnosti (např. k „zajištění“ ve stáří lidé nepotřebují mít mnoho dětí).
 - roste významu celoživotního vzdělání, které podstatně ubírá čas na děti (pro děti tak hovoří prakticky jediný důvod, a to citové uspokojení, k němuž však stačí dítě jen jedno).
 - vzrůstá podíl žen (či párů), které programově nechťejí mít děti.
 - vzdělanější společnost dokáže o své zdraví lépe pečovat a déle žije, což vede také ke snížení úmrtnosti.
- c) technické změny:
 - zlepšení hygienických podmínek a pokrok ve zdravotní péči a lékařství zejména od 20. století znamenal výrazné snížení úmrtnosti.

Je patrné, že stárnutí populace (resp. snížení plodnosti, prodlužování naděje dožití při narození) je jevem nevratným, neboť žádná společnost se ze současného stavu nevrátí ke způsobu života před padesáti nebo sto lety. Stárnutí populace je možné sice určitými sociálními, ekonomickými nebo politickými zásahy zpomalit, ale nelze ho odvrátit.

Naděje dožití při narození se v České republice zvyšuje průměrným tempem přibližně o tři měsíce každý kalendářní rok, a to jak u mužů, tak u žen. Podle dlouhodobých prognóz budoucího vývoje tak bude podíl starších osob v populaci i nadále narůstat. To se děje již v současné době, kdy do věkové skupiny 65 a více let vstupují početné generace narozené po druhé světové válce. Podstatným se

přitom stane nárůst podílu lidí ve věku nad 70 a 80 let, což může mít mnoho důležitých důsledků pro celou společnost. Zlepšování zdravotní péče bude provázáno posunem výskytu chronických nemocí do vyššího věku populace a zvyšování počtu nejstarších osob tak nutně povede ke zvyšování nákladů na sociální a zdravotní péči. Navíc se současní i budoucí senioři budou od svých předchůdců lišit nejen počtem, ale i ekonomickými a sociálními parametry, budou mít vyšší nároky na životní úroveň, rozsah služeb a podobně.

Migrační proces a jeho důsledky

Demografická struktura obyvatelstva je v souhrnu výsledkem porodnosti, úmrtnosti a migrace. Imigraci může ovlivnit kromě celkového počtu obyvatelstva také další demografické znaky a procesy. Jedná se nejen o změnu procesu stárnutí, ale také o vyvolání etnických změn. V současné době patří Česká republika mezi cílovou imigrační zemi tzv. „nárazníkové zóny“. Přechod z tranzitní země k zemi cílové byl způsoben především transformací ekonomiky.

Specifikem v rámci migračních pohybů je fakt, že zrušení bariéry státních hranic počátkem 90. let minulého století, neznamenalo emigraci směrem na Západ. Naopak nastal opačný proces v souvislosti s pracovní imigrací zejména do profesně méně kvalifikovaných profesí. V grafu 1 je i přes výkyvy patrný neustálý nárůst počtu cizinců v České republice. Například v roce 1993 bylo zaznamenáno přibližně 70 tis. cizinců, v roce 2001 asi 211 tis. cizinců, v roce 2012 již 438 tis. Zhruba polovina těchto osob má u nás trvalý pobyt.

Graf 1: Vývoj počtu cizinců s trvalými pobyty a s dlouhodobými pobyty nad 90 dní v ČR, 1993-2012 (v tis.)

Graph 1: Foreigners with permanent residence and long-term stays over 90 days in the Czech Republic, 1993-2012 (in thousands)

Zdroj: ČSÚ, 2014

Na rozdíl od výše uvedeného počtu cizinců v České republice je možné vysledovat nevyrovnaný vývoj salda migrace (graf. 2). Ačkoliv se saldo migrace dlouhodobě pohybuje v kladných hodnotách, na jeho úrovni se výrazně podepisuje aktuální ekonomická situace země, včetně nabídky a struktury pracovních míst nebo výše mezd. S nástupem hospodářské recese je patrný od roku 2007 pokles jak počtu přistěhovačů, tak výsledného migračního salda.

Graf 2: Zahraniční stěhování cizinců v letech 2001-2010, ČR

Graph 2: External migration of foreigners in the years 2001-2010, Czech Republic

Zdroj: ČSÚ, 2012b

Vzhledem ke skutečnosti, že největší pohyby v rámci zahraniční migrace vykazuje oblast pracovní migrace a že se podíl počtu cizinců dlouhodobě žijících na území České republiky pohybuje kolem 4 %, nelze její význam v žádném případě přeceňovat. Předpoklad ČSÚ (2004) ve střední variantě prognózy o ročním migračním saldu je ve výši 25 tis. cizinců, což by při tomto tempu představovalo za 40 let jeden a čtvrt milionu cizinců, tedy asi 13 % obyvatelstva. Teprve za 40 let bychom tak dosáhli úrovně dnes obvyklé v Evropské unii.

V současné době patří k nejčastějším cizincům podle státního občanství obyvatelé evropských zemí. Výjimku představují Vietnamci jako třetí nejvíce zastoupené cizí státní občanství v České republice, což je dáno historicko-politickými vlivy v minulosti (mezistátní pracovní smlouvy v rámci bývalých socialistických zemí).

Lze však pochybovat, že by charakter migrace byl v budoucnu převážně pracovní, jak je tomu dnes. Vývojové migrační trendy a současný ekonomický a politický vývoj v Evropě, Africe a Asii naznačují, že v budoucnu by se pracovní migranti mohli změnit v osoby hledající azyl (Palát, Langhamrová, Hübelová, 2013, s. 27). Je možné předpokládat, že přistěhovalci budou hledat místo, kde by se

mohli trvale usadit a začít nový život, protože z jejich vlasti je vyženou ekonomické důvody a patrně i - v souvislosti s rychlým přírůstkem obyvatelstva - rasové a náboženské nepokoje. To by byla z hlediska české populace spíše příznivá situace, protože mnozí ze současných migrantů, kteří vyjíždějí za prací, se po čase zase vrací zpět, což nepřispívá k reprodukci české populace (srov. Koschin, 2004).

Podpora imigrace, zejména imigrace celých rodin anebo mladších partnerských dvojic, může vést k částečnému zmírnění procesu stárnutí obyvatelstva a pomůže řešit i problémy trhu práce související s poklesem počtu ekonomicky aktivních osob. Je třeba si však uvědomit nejen přínosy, které imigrace ze zahraničí pro hostitelskou zemi přináší, ale také četná rizika s ní spojená. Majoritní společnost se bude muset připravit přijímat osoby ze zcela jiných kulturních podmínek. Bude nutné, aby si imigranti osvojili jazyk a přizpůsobili se zvyklostem cílové země, což by mohlo být jedním s nástrojů předcházení růstu napětí mezi majoritním obyvatelstvem a imigranty.

Imigrace může naopak aktivovat určité skupiny nacionalistů a osob s rasistickými tendencemi k akcím, jejichž potlačení si žádá nejen nemalé státní finanční prostředky a zásahy represivních a bezpečnostních sil, ale také může dojít k rozkolísání společnosti a k výrazné polarizaci názorů.

Etnické změny se zaměřením na romské etnikum

Při trvalém pobytu imigrantů dochází ke změně etnické skladby obyvatelstva. Podle našeho ústavního systému je každému občanu garantováno právo hlásit se k nějaké národnosti podle vlastního uvážení. V souvislosti s etnickou skladbou obyvatelstva České republiky je možné zmínit demografická specifika romské populace.

V procesu transformace společnosti po listopadu 1989 se v postavení příslušníků romské komunity v České republice objevila řada nových problémů. Situace romského etnika se také zkomplikovala po rozdělení ČSFR v roce 1993 a stala se předmětem zvýšené pozornosti a kritiky politiky České republiky ve vztahu k Romům ze strany mezinárodních institucí. Vládní orgány (např. Rada vlády) se romskou otázkou intenzivně zabývají. Rada vlády mimo jiné vydává každoročně Zprávu o stavu romské menšiny v ČR (poslední byla publikována v listopadu 2013, a to pro rok 2012). Cílem dokumentu je zhodnotit situaci Romů v ČR a úspěšnost opatření, která byla přijata k jejímu zlepšení. Zpráva uvádí, že ačkoliv je zvýšení úrovně vzdělání základním předpokladem pro zlepšení společenské pozice Romů, je jejich vzdělanostní úroveň nadále nízká. Nízká vzdělanostní úroveň je jednou z hlavních příčin vysoké nezaměstnanosti Romů. Jejich situaci na trhu práce zhoršuje fakt, že významný podíl z nich žije ve vyloučených lokalitách či ve strukturálně postižených regionech, kde je méně pracovních příležitostí. Výzkum realizovaný v České republice zaznamenal nízkou účast Romů žijících ve vyloučených lokalitách na trhu práce, kde participuje pouze

50 % z nich ve věkové kategorii 15–64 let. Alarmující je situace mladých sociálně vyloučených Romů ve věkové kategorii 15–24 let, kdy 77 % z nich nemá předchozí pracovní zkušenosti (čerpáno z dokumentů zveřejněných na stránkách Vlády České republiky).

Určit přesněji počet osob romské národnosti je složitou záležitostí. Romové přestali být po roce 1989 státem centrálně evidováni. V roce 1945 žilo na území dnešní České republiky asi 600 až 1 tis. Romů, v roce 1947 již téměř 17 tis. V období 1970 až 1980 vzrostl počet Romů na území České republiky o polovinu a podle evidence tehdejších národních výborů se počet zvýšil za období 1980 až 1989 o 36 %. Při Sčítání lidu, domů a bytů v roce 1991 měli obyvatelé České republiky historicky poprvé možnost přihlásit se k moravské a slezské (nebo například romské) národnosti. Zajímavý je vývoj deklarování romské národnosti v čase. Ve sčítání 2001 se přihlásilo k romské národnosti necelých 12 tisíc osob, což byl téměř trojnásobně nižší počet, než ve sčítání v roce 1991. Další pokles můžeme zaznamenat ve sčítání roku 2011, a to na hodnotu 5 135 osob. Uvedené údaje jsou odbornou veřejností považovány za hrubě podhodnocené, neboť jak publikuje Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001, zpracovaná Radou vlády pro národnostní menšiny (2013), pohybuje se počet Romů mezi 150–300 tisíci osob. Z těchto předpokladů vyplývá, že přibližně 90 % Romů svou národnost při sčítání neuvedlo.

Na rozdíl od majoritní společnosti představuje věková struktura romské populace progresivní typ, pro který je charakteristické vysoké zastoupení dětí a velmi nízký podíl starších osob. Ve srovnání s věkovou skladbou obyvatel České republiky je patrný naprosto zásadní rozdíl, kdy zastoupení nejnižších věkových kategorií je téměř dvojnásobné u romské populace oproti celkové populaci.

Tab. 2: Romové v ČR podle věkových skupin (v %), 1970–2001

Table 2: Roma by age structure in the Czech Republic (in %), 1970–2001

Rok Věková skupina	1970		1980		1991		2001	
	Romové	ČR	Romové	ČR	Romové	ČR	Romové	ČR
0-14	49,7	21,2	42,5	23,5	37,6	20,0	30,5	16,2
15-59	47,2	60,4	53,0	59,7	58,9	61,3	64,6	65,4
60+	3,1	18,4	4,5	16,8	3,5	17,7	4,9	18,4

Zdroj: Nesvadbová, Šandera, Haberlová (2009, s. 14)

Ačkoliv proces plodnosti romských žen začíná pozvolna stagnovat, jejich populace se bude stále ještě dlouhodobě zvyšovat díky nově nastupujícím početnějším generacím dívek, přestože nárůst již nebude tak zásadní jako v minulosti. To ostatně potvrzuje i generační analýza plodnosti romských žen, kterou

publikoval Šprocha (2012). Tato studie vyvrací částečně spekulativní odhady početního vývoje romské populace, kdy většina těchto často laických odhadů předpovídá v blízké budoucnosti výrazné populační přírůstky romského obyvatelstva a posun z minoritní do majoritní pozice. Informace o vysokém počtu dětí romských žen vnímá většinová společnost negativně a mnohdy to souvisí s neznalostí charakteru populačních systémů a jejich vývoje. Z uvedené generační analýzy plodnosti romských žen vyplývá, že zde nastoupily významné změny v procesu plodnosti. Nositelem této přeměny jsou zejména ženy narozené v generaci po druhé světové válce. Průměrný počet dětí narozených jedné ženě klesl z hodnot více než 6 dětí v generaci z druhé poloviny 20. let 20. století na přibližně 4 děti u žen narozených v 50. letech minulého století. Tyto změny jsou především výsledkem omezování velikosti rodin. Hlavním determinantem poklesu plodnosti bude i v budoucnosti snižování intenzity rození dětí vyšších pořadí. Vzhledem ke zkušenostem z jiných populací, které již završily demografickou revoluci, můžeme předpokládat, že snižování plodnosti romských žen bude i nadále pokračovat a výsledkem bude postupná stabilizace plodnosti na nižší úrovni (srov. Šprocha, s. 45). V současnosti se odhaduje plodnost romských žen na úrovni 2,2 až 2,5 (podrobněji o plodnosti romských žen Jakoubek, Jakoubková Budilová, 2009).

Začátkem 90. let 20. století byla v České republice hodnota věkového mediánu Romů přibližně 20 let (podle Haug, Compton, 2000), zatímco u celkové populace se tato hodnota pohybovala kolem 36 let (v současné době je to již přibližně 40,5 roku). Tato velmi specifická věková struktura samozřejmě ovlivňuje další charakteristiky, jako velikost domácností, počet ekonomicky aktivních osob nebo naopak ekonomicky neaktivních osob (děti, studenti, staré osoby atp.).

Závěr

V Evropské unii připadá na 100 osob v produktivním věku v průměru 28 osob v důchodovém věku. Za 50 let se tento počet zhruba zdvojnásobí (Palát, Langhamrová, Hübelová, 2013, s. 72). V některých zemích, včetně České republiky, ale může být i vyšší. Při snížené úmrtnosti a vlivem poměrně nízké míry porodnosti a plodnosti dochází ke stárnutí české populace. Podle prognóz bude podíl starších osob v populaci České republiky i nadále výrazně narůstat. Postupné zlepšování zdravotního stavu seniorů bude provázeno posunem výskytu chronických chorob do vyššího věku a zvyšování podílu nejstarších osob povede ke zvyšování nákladů na zdravotní a sociální péči. Pokles plodnosti spolu s rozpadem tradičních rodin a větší mobilitou osob může mít za následek zúžení souboru možných pečovateli. Těž může docházet k tomu, že bude současně naživu větší počet generací, ale s menším počtem jedinců (Svobodová, 2011).

Stárnutí populace je procesem, který prakticky nelze současnými ekonomickými opatřeními zvrátit. Domníváme se, že ani zahraniční migrace tento proces příliš nezmiří ani nezpomalí. Navíc imigrace osob pocházejících

z kulturně, ekonomicky a sociálně zcela odlišného prostředí může mít nežádoucí společenské důsledky. Také finanční náklady na asimilaci cizinců mohou být značné (rekvalifikace, jazykové kurzy atp.). Česká republika se stává cílovou zemí imigrantů, jejichž věková struktura je odlišná od věkové struktury domácího obyvatelstva. Zatím převažují profesně méně kvalifikované osoby, většinou muži, což neplatí pro imigranty z Ruska, kde je nepatrně vyšší podíl žen. S rodinami se stěhují zejména Slováci a Ukrajinci. Vietnamci do tehdejšího Československa začali přijíždět už koncem 50. let minulého století a značná část Vietnamců se už narodila v České republice.

K tomu, aby probíhající demografická revoluce u romské populace směřovala ke svému útlumu a od progresivní přešla ke stacionární, je nutné výrazně zvýšit vzdělanost, což následně způsobí kvalitativní změnu v jejich profesní kvalifikační struktuře. Náročnější profese znamená větší finanční ohodnocení, které umožní zvýšení životní úrovně a zlepšení sociálních podmínek.

Príspevok vznikl v rámci vnútorného výzkumu agentury FRRMS, Mendelova univerzita v Brně. IGA: Prostorově diferencované disparity regionů z hlediska sociálního a lidského kapitálu. Registrační číslo projektu 8/2014.

Literatura

- ARMSTRONG, M. 2002. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Grada Publishing.
- BURCIN, B. – KUČERA, T. 2003. *Perspektivy populačního vývoje České republiky na období 2003 až 2065*. Praha: PfF UK.
- ČSÚ. 2004. *Projekce obyvatelstva do roku 2050*. ČSÚ, Praha.
- ČSÚ. 2012a. *Věková struktura obyvatel*. [online]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/170217-14>
- ČSÚ. 2012b. *Cizinci – zahraniční a vnitřní migrace*. [online]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_migrace
- ČSÚ. 2013. *Sčítání lidu, domů, bytů 2011*. [online]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/kapitola/24000-13-n_2013-030101
- ČSÚ. 2014. *Cizinci – počet cizinců*. [online]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu
- DEMOGRAFIE. 2012. *Demografické stárnutí ČR podle výsledků projekce*. [online]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=824
- DUFEK, J. – MINAŘÍK, B. 2008. *Stárnutí obyvatelstva České republiky a vývoj zatížení produktivní populace*. Brno: MSD.
- FIALA T. – LANGHAMROVÁ J. 2007. Stárnutí populace - hrozba pro veřejné zdravotnictví. In *Demografie*, ročník 49, číslo 1, s. 13-24. Praha: ČSÚ.
- FIALA, T. – LANGHAMROVÁ, J. – HULÍK, V. 2009. Aktualizovaná prognóza struktury vzdělanosti obyvatel ČR. In *Reprodukce lidského kapitálu (Vzájemné*

- vazby a souvislosti). Praha: VŠE, CD-ROM.
- HAUG, W. – COMPTON P. 2000. The demographic characteristics of national minorities in certain European states: Volume 2. In *Population Studies No. 31*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- JAKOUBEK, M. – JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, L. 2009. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- KACEROVÁ, E. 2008. International migration and mobility of the EU citizens in the Visegrad group countries: Compariso and bilateral flows. In *European Population Conference*. Barcelona: EPC.
- KOSCHIN, F. a kol. 2004. *Co s ekonomickými důsledky stárnutí české populace?* Praha: KDEM VŠE.
- KOSCHIN, F. 2005. *Kapitoly z ekonomické demografie*. Praha: VŠE.
- KOSCHIN, F. a kol. 2007. *Prognóza lidského kapitálu obyvatelstva České republiky do roku 2050*. Praha: Oeconomica.
- KUČERA, T. 1994. *Populace České republiky 1918-1991*. Praha: ČDS, SÚ AVČR.
- KUČERA, M. 2002. Sociální důsledky stárnutí obyvatelstva České republiky. In *Demografie*, roč. 44, č. 1, s. 38-40. Praha: ČSÚ.
- LANGHAMROVÁ, J. 2007. *Demografie*. Praha: VŠE.
- LANGHAMROVÁ, J. 2009. *Reprodukce lidského kapitálu*. Praha: VŠE a Ústav pro informace ve vzdělávání, CD-ROM.
- NESVADBOVÁ, L. – ŠANDERA, J. – HABERLOVÁ, V. 2009. *Romská populace a zdraví, Česká republika – národní zpráva 2009*. Madrid, FSG.
- PALÁT, M. – LANGHAMROVÁ, J. – NEVĚDĚL, L. 2013. *Socioekonomická demografie*. Brno: FRRMS MeU.
- PALÁT, M. – LANGHAMROVÁ, J. – HÜBELOVÁ, D. 2013. *Demografie a rozvoj*. Brno: FRRMS MeU.
- POMAZALOVÁ, N. – DRAHOŠOVÁ, J. 2012. Innovation projects the Case of Beneficiaries of Operational Programme Entrepreneurship and Innovations in the Czech Republic. In *Proceedings of the 4th European Conference on Intellectual Capital*. United Kingdom: Academic Publishing Limited.
- RABUŠIC, L. 1995. *Česká společnost stárne*. Brno: Masarykova univerzita v Brně/Georgetown.
- RADA VLÁDY PRO NÁRODNOSTNÍ MENŠINY ČR. 2013. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2012*. [online]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/III_Zprava_pripominky_1_11_2013.pdf
- RADA VLÁDY PRO ZÁLEŽITOSTI ROMSKÉ MENŠINY. 2004. *Zpráva o stavu romských komunit v České republice*. [online]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/zprava-o-stavu-romskych-komunit-7721/>
- RYCHTAŘIKOVÁ, J. 2002. Úspěšné stárnutí – leitmotiv 21. století. In

- Demografie*, roč. 44, č. 1, s. 43-46. Praha: ČSÚ.
- SVOBODOVÁ, K. 2011. *Demografické stárnutí a jeho dopady*. [online]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=764
- ŠPROCHA, B. 2012. Generačná analýza plodnosti rómskych žien. In *Demografie*, roč. 54, č. 1, s. 36-46. Praha: ČSÚ.
- VLTAVSKÁ, K., FISCHER, J. 2009. *Možnosti měření vlivu lidského kapitálu na souhrnnou produktivitu faktorů: český a slovenský příklad*. Praha: VŠE.
- VOHRALÍKOVÁ, L. – RABUŠIC, L. 2004. *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Brno: VÚPSV.
- VOMÁČKOVÁ, H. 2005: Lidský kapitál a limity jeho rozvoje. In. *Lidský kapitál a investice do vzdělání*. Sborník z 8. ročníku mezinárodní vědecké konference. [online]. Praha: VŠFS, <http://www.vsfs.cz/lidskykapital/?id=1402-rocniky-2003-2005>

SELECTED DEMOGRAPHIC SPECIFICS OF THE CZECH REPUBLIC

Summary

After 1989, the population behaviour of Czech Republic inhabitants gradually got closer to a condition of democratic European countries with traditional market economy. Due to past economic and political situation and the consequent different social conditions, fairly significant differences in some demographic indicators can be still experienced. In addition to altered levels of birth rate, marriage rate and divorce rate, especially the aging of the Czech population is analyzed in detail. The aging determines the subsequent formation of economic and social problems, the consequences of the Czech Republic transformation from a transit country to the target country for immigration on the immigration balance size, and also the specific ethnic development due to yet different demographic processes taking place in Romani population. Without targeted management of population policy it can be assumed that some negative demographic trends could intensify, which could have an adverse effect on economic and social development of the Czech Republic and create unwanted social climate.

PhDr. Dana Hübelová, Ph.D.

Ústav demografie a aplikované statistiky

Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií, Mendelova univerzita v Brně
Třída Generála Píky 7, Brno 613 00, Česká republika

E-mail: hubelova@node.mendelu.cz

Prof. PhDr. Petr Chalupa, CSc.

Katedra cestovného ruchu, Vysoká škola polytechnická

Tolstého 16, Jihlava 586 01, Česká republika

E-mail: chalupapet@seznam.cz